

Pogovor s Tonetom Potočnikom

Tadeja Šuštar

V Zabrdi z
Blegošem v ozadju.
Foto: Anton Sedej

*Vedno sem se v sebi spraševal, ali je glasba tisto, kar bi moralo biti moje življenjsko poslanstvo, ker me je in me še vedno toliko stvari zanima. Že od začetka svoje glasbene poti sem pravzaprav iskal globlje smeri v glasbi, ki so izpolnjevale mojo težnjo po nena-
vadnem, skrivnostnem. Moram reči, da je moj pristop do glasbe celovit, zelo težko bi se odločil samo za eno področje, kar bi bilo sicer mogoče nujno, če bi hotel za vsako ceno nekje uspeti, postati slaven. Vendar me to ni nikoli vznemirjalo. Vznemirjalo me je to, da bi v glasbi poznal čim več smeri, različnih področij.*

Vem tudi, da bi sicer lahko nastopil kot samostojen organist ali pianist, a so mi veliko bolj dragocene povezave, to je dragocenejši trenutek, ko se na nek način moraš odpovedovati sebi v dobro drugega, da se z njim povežeš, da ni tisti strašni ego v prvem planu, da nisi sam samozadosten, ampak da se z nekom povežeš. In tu je potrebna velika želja, da nekoga čutiš, in meni je to nekaj najlepšega, saj je povezava človeka z drugim tudi ena izmed izhodiščnih dimenzij človeka. In če se lahko povežeš tudi preko muziciranja, ustvarjanja v glasbi, je to nekaj zelo lepega.

Tone Potočnik je odličen organist in pianist, ki v sebi združuje poslanstvo glasbenega pedagoga, raziskovalca glasbe, odličnega interpreta ter nasploh velikega ljubitelja glasbe. Njegov uradni naziv je docent na Akademiji za glasbo, kjer poučuje klavir, partiturno igro in gregorijanski koral. Razpet je med Zabrdo, Ljubljano, Bukovico in ostali svet.

Družina je pogosto odločilnega pomena pri razvoju posameznika. Vplivi so lahko zelo vzpodbudni ali pa tudi ne. Kako je bilo pri vas doma, saj lahko rečem, da si bil rojen v glasbeno družino: oče je bil zborovodja in organist, mama pevka v zboru. Ti je bila glasba tako rekoč položena v zibelko?

To ni bila glasbena družina v smislu, kot so to družine glasbenikov. Bila je čisto taka, ljubiteljska. Gre za pot mojega očeta, ki je bil v bistvu kmet in je bil na glasbenem področju čisti samouk. In vendar je na svoji poti samouka kar nekaj dosegel in sem ga v tem smislu zares občudoval. Gotovo je, da se nekaj teh darov tudi prejme. Ni bilo kakšnega posebnega

pritiska, da bi se z glasbo moral srečevati tudi jaz. Imam zelo lepe, žive spomine na pevske vaje, ki so jih imeli pri nas doma, saj je imel moj ata cel kup zborov in je tudi sam pisal pesmi zanje. In to se gotovo vtisne v otroško dušo. Predvsem se najbolj spominjam stare mame. Moj oče je vedno govoril, da imamo po tej stari mami eno tako glasbeno posredništvo. Spominjam se je, kako je sedela za pečjo in pela.

To je bila očetova mama?

Ja, to je bila očetova mama.

Kako si svojo glasbeno pot ob glasbenem posredništvu stare mame in v spodbudnem okolju svoje glasbene družine začel ti?

Dejansko sploh ne vem, kako je prišlo do tega, da je oče sploh začel razmišljati o tem. Spomnim se, da sem igral neke pesmice, tako po posluhu, na harmonij, ker klavirja takrat sploh nismo imeli. In nekeje je bila želja, ampak se ne spomnim točno, ali je bila moja ali očetova, v glavnem želja, da se moje ukvar-

Družina Potočnik, ko je Tone hodil v 8. razred osnovne šole. Foto: arhiv družine Potočnik

janje z glasbo postavi na neke temelje, torej da bi se šel nekam učiti. Vem, da je oče tehtal, ali bi šel k organistu v Selca ali bi me dal v glasbeno šolo v Škofjo Loko. No, potem se je na srečo odločil za glasbeno šolo. Najprej sem imel sprejemni izpit. Ampak nisem začel tako zgodaj, star sem bil že deset let. Bilo je kar težko, saj se spomnim, da takrat ni bilo veliko avtobusov do Škofje Loke in da sem velikokrat šel peš. Poleg tega doma niti nismo imeli klavirja. So me pa vpisali na klavir. No, potem, po enem letu, ko sem enostavno vadil na harmoniju, so mi ga kupili. Pravzaprav mi je moj stari ata kupil "en klavir, en tak star klavir". No, in potem se je ta pot odpirala. Imel sem zelo dobrega profesorja, Peregrina Capudra, ki je tako odločilno posegel v igranje klavirja, da sem ga resnično vzljubil. Namreč, že sam klavir je bil nekaj tujega za tukajšnjo kmečko mentaliteto. In celo moj klavir, ki smo ga imeli v naši "kmečki hiši", je izgledal malo čudno. Takrat nisem imel možnosti, da bi se srečeval prav s klasično klavirsko glasbo. Spomnim se, da so mi bili na začetku najbolj všeč Avseniki. In vem, da mi je moj oče, ko niti v glasbeno šolo še nisem hodil, obljubil nagrado, če se naučim Avsenikovo Na Golici. In sem se jo pač naučil. Takrat sem bil prepričan, da bom celo življenje igral samo tako glasbo. Potem se je to pač počasi spremenilo.

Zelo pomemben se mi je zdel tudi glasbeni pouk v Škofji Loki, ki mi je približal svet opere. Opera me je takrat v osnovni šoli zelo pritegnila. Šli smo si ogledat operno predstavo, kar je bilo zame veliko doživetje. In takrat je bila ena izmed stvari, ki sem si jo želel, da bi znal igrati razne operne arije, tako v smislu priredbe na klavirju.

In kako je šlo s študijem klavirja in glasbe naprej? Si bil tudi po osnovni šoli deležen domače spodbude?

Študij klavirja je imel svoje zahteve, to je bilo v glasbeni šoli v Škofji Loki, kjer sem naredil šest letnikov, zelo urejeno in potem se je odpirala pot naprej. Postavilo se je vprašanje, ali nadaljevati ali ne. No, ta odločitev je bila potem težja. V bistvu moja družina nekako ni bila preveč navdušena, da bi se ukvarjal z glasbo, in takrat sem si moral poiskati štipendijo kot pomoč, da sem lahko šel na srednjo glasbeno šolo.

So kasneje tvojo odločitev sprejeli?

Ja, potem so jo sprejeli. Bilo pa je kar težko, saj smo otroci takrat morali precej delati na kmetiji. In odločilno je bilo, da me je oče takrat "odvezal" od nekaj kmečkih opravil, da sem se lahko posvetil igranju klavirja – tudi v smislu varovanja prstov.

Na prireditvi
Pokaži, kaj znaš.
Foto: arhiv
družine Potočnik

Z mamo pred sliko svoje rojstne hiše.
Foto: Anton Sedej

Tvoja mama je omenila, da si bil kot otrok zelo raziskovalno naravnán, da si se včasih kar izgubil. Torej nosiš v sebi neko posebno svobodo?

Ja, to gotovo, vedno sem se v sebi spraševal, ali je glasba tisto, kar bi morali biti moje življenjsko poslanstvo, ker me je vedno toliko stvari zanimalo. Z leti se pot vedno bolj izoblikuje, vedno je bilo tako, da kar se tiče šole, nikoli nisem imel nobenih problemov, tu so mi bila pota vedno odprta.

In po srednji šoli si se vpisal na akademijo za glasbo v Ljubljani, kjer si izbral študij klavirja in orgel. Kdaj pa se je začela tvoja orgelska pot?

Orgle so postale prisotne, ko sem začel hoditi na srednjo glasbeno in baletno šolo v Ljubljano. Takrat sem najprej nekaj časa stanoval v Ljubljani, v stanovanju na Kodeljevem, ki so mi ga "za lon zrihtali" očetje kapucini, da sem hodil igrat harmonij v cerkev na Bizoviku. Bil sem še čisto mlad, star petnajst let. Tako sem začel spoznavati tudi cerkveno glasbo, kolikor je nisem poznal že od doma, le da sem jo

S cerkvenim mladinskim pevskim zborom na koru cerkve sv. Antona v Železnikih.
Foto: arhiv družine Potočnik

igral sam. Potem sem se preselil na Vič, kjer sem stanoval v samostanu, in sem postal organist v viški cerkvi. Tam pa so imeli krasne orgle in te orgle so mi postale velik izziv. Moral sem si veliko prizadevati, da sem spremljal tamkajšni zbor, ki je bil dober zbor. V stiku sem bil tudi z zelo znanim slovenskim skladateljem patrom Francetom Ačkom, ki je tam deloval. In tam sem potem začel študirati tudi orgelske skladbe, tako da sem lahko že tudi sam določene skladbe zaigral solistično. Spomnim se tudi, da smo bili s sošolci pravi entuziasti, tako da smo velikokrat igrali v različnih zasedbah, v triu – violina, čelo, orgle, in iskali razne skladbe, ki bi ustrezale različnim prilikam in slovesnostim. Potem sem se odločil, da ne bom več živel v Ljubljani, ampak se bom v šolo

Titularni organist v cerkvi sv. Frančiška v Železnikih.
Foto: Anton Sedej

Igranje klavirja, ki v Sloveniji stoji najvišje nad morjem. Foto: Anton Sedej

vozil z Bukovice. Takrat pa so me prosili, da bi prišel igrat v Železnike. Povabil me je Tone Arnol, ki je bil eden od fantov, ki so imeli v Železnikih ansambel, takrat pa so ustanovili nov cerkveni mladinski zbor. Tako se je začela moja dolgoletna prisotnost v Železnikih. In ko sem se vpisal na akademijo za glasbo, se je tam ponudila tudi možnost študija orgel, tako sem poleg klavirja vpisal tudi orgle.

Si študij orgel tudi zaključil?

Ne, študija orgel nisem končal v Ljubljani, pač pa kasneje v Rimu. Kajti oba instrumenta imata vsak svoje specifične zahteve in vsak zahteva zelo veliko dela. Tako sem se rajši odločil, da se bolj posvetim klavirju. Toda tudi klavirja nisem končal na ljubljanski akademiji, ampak sem se preselil v Zagreb. V Ljubljani sem sicer študiral pri čudovitem profesorju, Marjanu Lipovšku, ampak potem sem spoznal prav tako čudovitega profesorja v Zagrebu, Vladimirja Krpana, in ko sem imel možnost, da me sprejme, sem se odločil zanj. Tako sem se potem v tretjem letniku prepisal na zagrebško akademijo ter delal tretji, četrti in še peti letnik.

In končal z odliko.

Ja.

Iz Zagreba te je pot vodila v Rim. Kako ti je uspelo priti v Rim? Ali je bila to tvoja dolgoletna želja?

Že v času mojega študija v Ljubljani in v Zagrebu sem hodil tudi na izpopolnjevanja v Avstrijo, na Dunaj. Ob tem sem spoznal, da če bom hotel na tem področju kar koli doseči, bom moral študij nadaljevati in ga postaviti na drugačne temelje. Predvsem sem iskal šolo, ki bi mi omogočila, da bi izboljšal tehnično raven igranja. In za tako nadaljevanje poti si je zelo prizadeval moj profesor v Zagrebu, Vladimir Krpan, ki mi je dal tudi napotke, kaj bi bilo zame najbolje. Začel sem iskati možnost, da bi prišel do štipendije, ki bi mi omogočila študij v tujini, ki ga je takrat urejal Inštitut za mednarodno izmenjavo študentov, ki je bil jugoslovanska fundacija. Kriterijem, ki jih je postavil za štipendijo, sem ustrezal tako glede znanja kot glede spričevala itn. Ampak tisto leto, ko sem končal, sta se odpirali samo dve poti: Poljska ali Italija. Odločil sem se za Italijo. Vseeno ni bilo tako enostavno. Akademija sv. Cecilije je ustanova svetovnega ugleda, na katero si se lahko vpisal, če si uspešno opravil sprejemni izpit. Takrat smo bili uspešni samo štirje. Torej sem bil eden od štirih, ki smo bili sprejeti na ta podiplomski študij.

Če je bila Akademija sv. Cecilije tako zelo ugledna, zakaj si se odločil, da študiraš tudi na Papeškem inštitutu za cerkveno glasbo?

Moj podiplomski študij na akademiji je bil vezan na odličnega profesorja, Vincenza Vitaleja, pri katerem je med drugimi diplomiral tudi Riccardo Mutti, ki je eden najboljših svetovnih dirigentov. Znan je bil predvsem po svojem pristopu do klavirske tehnike in to sem iskal. Potem se je žal zgodilo, da je ta profesor že po nekaj mesecih zapustil akademijo. Z novim profesorjem, ki so mi ga dodelili, nisem bil zadovoljen, mislim, da izmed nas štirih nihče ni bil. In takrat smo izstopili, prekinili naš študij. Iskal sem možnost, da bi lahko nadaljeval študij s profesorjem Vitalejem, in uspelo mi je, da me je učil privatno – in to zastoj, ampak moral sem se voziti v Neapelj. Nekaj časa sem vztrajal, toda ugotovil sem, da to ne bo več mogoče, tudi zaradi njega, bil je namreč že starejši. Nato sem si prizadeval, da bi našel koga, ki pozna ta način tehnike, npr. kakšnega njegovega študenta. In tako sem potem izvedel za profesorja Medorija, prav tako odličnega italijanskega pianista, ki je učil na konservatoriju sv. Cecilije, hkrati pa je učil klavir tudi na Papeškem inštitutu za cerkveno glasbo. Moj vpis na Papeški inštitut za cerkveno glasbo pa je povezan z več okoliščinami. Ena od njih je dejstvo, da sem že od začetka svoje glasbene poti iskal globlje smeri v glasbi, ki so izpolnjevale mojo težno po nenavadnem, skrivnostnem. Že v mladosti so imeli zame čar določeni kraji, ki so izžarevali nekakšno zgodovinskost. Ko sem se v mladosti prvič srečal z utripom samostana v Vipavskem Križu, kjer je kapucinski samostan in kjer sem spoznal tudi pot, ki jo prehodijo menihi v smislu obredov, me je to strahotno pritegnilo.

Ali si potem tam bival?

Ja, tam sem bil na počitnicah. Nikoli nisem mislil tam ostati, ampak imel sem možnost, da sem tam bival, kar me je zelo zaznamovalo. Potem pa samostan Pleterje, ki je še edini od samostanov, kjer celotno obredje tudi pojejo. Njihov način petja me je zelo zelo pritegnil. Takrat je bila namreč še mož-

nost priti v stik tudi s tem samostanom. Danes je to težje, ker so pravila strožja, kar je po svoje pravilno. Kajti ljudje – menihi, so se odločili za povsem konceptualen način življenja, torej za življenje brez stika z zunanjim svetom. In potem sem bil enkrat v Rimu čisto slučajno deležen koncerta – predstavitev gregorijanskega korala, in takrat sem si rekel, da je to tisto, čemur se moram posvetiti. In ta način, ta glasba se dejansko posreduje prav na Papeškem inštitutu za cerkveno glasbo v Rimu. Drugi razlog je bil čisto materialne narave. Moja štipendija za študij klavirja v Rimu je potekla, ker sem jo dobil samo za dva semestra, in moral sem razmišljati, kako sploh še ostati v Rimu. Potem sem dobil možnost, da bivam v slovenskem domu v Rimu in dobim štipendijo, ki mi omogoči, da imam bivanje v domu zastoj, seveda pod pogojem, da študiram cerkveno glasbo. No, in tretji razlog je bil tisti, o katerem sem že govoril, torej, da je tam učil tudi profesor Medori.

Torej kar trije tehtni razlogi so te nagovorili, da študij nadaljuješ na Papeškem inštitutu za cerkveno glasbo. In kako se je potem vila tvoja pot do vrnitve v Slovenijo?

Nadaljeval sem lahko s svojimi iskanji v smislu klavirja, saj so se na tem inštitutu med sabo srečale različne glasbene smeri. Moram reči, da je moj pristop do glasbe celovit, zelo težko bi se odločil samo za eno področje, kar bi bilo sicer mogoče nujno, če bi hotel za vsako ceno nekje uspeti, postati slaven. Vendar me to ni nikoli vznemirjalo. Vznemirjalo me je to, da bi v glasbi poznal čim več smeri, različnih področij. Tako da nekako kar nisem mogel odnehati, ker se je vedno odpiralo kaj novega, in zato se je moje bivanje v Italiji toliko časa vlekle. Vedno sem namreč mislil, da še nisem dosegel tistega, kar sem pričakoval, kljub temu sem si obenem blazno želel iti domov. Potem je po teh petnajstih letih bivanja v tujini prišlo do trenutka, ko sem v pogovoru s takratnim rektorjem ljubljanske akademije Marjanom Gabrijelčičem rekel, da če bi se mi odprla kakršna koli pot, da bi lahko v Sloveniji živel z glasbo, bi se takoj vrnil domov. In enostavno nisem vedel, da je rektor

moje besede vzel zares. Tako sem v Rimu spet odkril nekaj zanimivega, spoznal sem še enega profesorja za orgle, profesorja Parodija, in sem čisto lepo začel leto. Nakar me je poklicala moja prijateljica in rekla: "Ja, kaj pa delaš, saj so vendar na akademiji napisani tvoji študentje, tisti, ki bodo pri tebi študirali klavir." O tem nisem ničesar vedel, enostavno je bilo že napisano, kdo mi je dodeljen. No, tako sem se potem odločil, da se vrnem, čeprav sem se še eno leto vozil nazaj v Rim.

Kaj je potem tisto najbolj dragoceno, kar ti je dal Papeški inštitut? Je to gregorijanski koral?

Ja, to je zagotovo gregorijanski koral. V Sloveniji to glasbeno področje, razen ljubiteljskih pristopov v smislu nekaterih zborovskih izvedb, nikoli ni bilo postavljeno na neke temelje in predvsem ni bilo možnosti, da bi to zvrst glasbe študiral. Zato sem si prizadeval, da bi bil ta študij, za katerega menim, da je nujno potreben za vsakega študenta glasbe, mogoč tudi pri nas. In uspelo mi je, da smo gregorijanski koral na akademiji za glasbo uvedli kot študijski predmet.

Ste ga uvedli s tvojim prihodom?

Ja, z mojim prihodom. Vrnil sem se leta 1990 in potem prvo leto poučeval klavir in partiturno igro. Drugo leto pa smo že uvedli tudi gregorijanski koral.

Ali gregorijanski koral v Sloveniji do tega časa sploh ni bil poznan?

V času moje mladosti ta zvrst glasbe sploh ni bila poznana zaradi ideoloških razlogov in kot študent glasbe sploh nisem vedel, da imamo tudi pri nas v Sloveniji kar nekaj dragocenih rokopisov, ki pričajo o prisotnosti te zvrsti glasbe. Ta glasba je bila sestavni del liturgije in je bila prisotna predvsem po samostanih, čeprav se je potem v teku časa tudi tam na nek način izgubila. Tako da je sedaj edini samostan, kjer je ta glasba še v živo prisotna, samostan Pleterje.

Ali v tem samostanu to tradicijo ohranjajo še naprej?

Ja, še vedno. Zadnjikrat sem temu petju prisostvoval predlani na silvestrsko-novoletno noč. Celoten obred se poje, vse je še originalno, kot je bilo v 12. stoletju, ko je bil red ustanovljen.

Ob knjigi z gregorijanskim koralom.
Foto: Anton Sedej

Kako poteka sedANJI študij gregorijanskega koral?

Odvija se predvsem v okviru Oddelka za cerkveno glasbo, kjer je ta predmet eden glavnih predmetov tega študija. Prizadevam pa si, da je ta zvrst glasbe dostopna tudi študentom drugih smeri. Moram reči, da je med študenti kar precej navdušenja, tako da smo ustanovili poseben zbor in ga poimenovali Schola Cantorum Cantate Domino. Začeli smo načrtno gostovati in poti so se potem začele kar odpirati. Povabljeni smo bili na razne festivale. Nastopali smo na Festivalu Radovljica, predvsem pa v okviru Imaga Sloveniae/Podobe Slovenije, ki nam je organiziral zelo veliko koncertov, predvsem po

Gregorijanski koral in Akademskih dvanajst.
Foto: Branko Čeak

Sloveniji. Povabila so prišla tudi iz tujine. Imeli smo zelo uspešen koncert v Rimu, potem so nas dvakrat povabili v Furlanijo, v samostan Rosazzo, kjer je šola gregorijanskega koral in kjer nas zelo cenijo. Posneli so plošči naših nastopov. Eno najbolj uspešnih gostovanj pa je bilo na Češkem in na Slovaškem. Seveda med najlepše dosežke, v smislu oživitve pokrajine in zgodovinskosti, sodi doživetje gregorijanskega koral v razvalinah samostana Žiče, ki je bil nekoč glavni samostan kartuzijanskega red v Sloveniji in kjer smo že trikrat izvedli program, ki ga pravzaprav ne morem imenovati koncert, ampak liturgija. In sicer nočna liturgija.

Je bila vedno nočna?

Ja, vedno. In ravno tako dvakrat v glavni cerkvi v Pleterjah, kjer so nas prišli poslušat celo menihi. In prav zaradi moje življenjske dejavnosti na področju gregorijanskega koral imam jaz osebno še vedno vstop v ta samostan. Moja bolečina pa je, da ne uspem oblikovati stalne gregorijanske skupine, saj se v mojem zboru študentje stalno menjavajo. Osebno sem v svojem iskanju na področju gregori-

janskega koral vedno v stiku z vsemi najnovejšimi raziskavami in tu se odpira še cela vrsta celo novih pristopov do interpretacij. Ko študiram stare rokopise, sem vedno v stiku s centrom za proučevanje v Cremoni, kjer se srečujejo največji strokovnjaki na tem področju. Tja se odpravim vsako leto najmanj trikrat in moje raziskave so rodile mnoga zanimiva spoznanja. Imam tudi svoj pristop do interpretacije, saj poskušam povezovati koral tudi z vzhodno, bizantinsko tradicijo. Seveda je moja velika želja,

Nočna liturgija. Foto: Branko Čeak

da predstavim svetu te zamisli v obliki posnetkov, ki jih s študenti nismo uspeli dokončati. V zadnjem času poskušam realizirati koral tudi izven akademije. Predvsem z dvema skupinama, to so fantje iz skupine Akademskih dvanajst in skupina deklet z imenom Čarnice. Predvsem fantje so se odločili, da se bodo posvetili tudi študiju koral, tako da mora sedaj končno iziti tudi zgoščenka z vsemi mojimi zamislami.

Ali potem ti fantje niso študentje akademije?

Ne, to niso.

So potem ljubitelji koral?

Ne samo koral. Izvajajo vse vrste glasbe in so pač v svoj program uvrstili tudi koral, ki jih je zelo pritegnil, tako da upam, da bomo s tem nadaljevali. Obenem se prebujajo zanimanje tudi v cerkvenih krogih, žal šele sedaj. Izpeljal sem nekaj uspešnih seminarjev za organiste, predvsem na Primorskem, za primorsko regijo. Začel sem sodelovati tudi z Zborom sv. Victorina na Ptuj, ki jih je koral tako navdušil, da se ga želijo naučiti. Pripravili smo že božični nastop in sedaj študiramo program pete postne nedelje. Tako se koral počasi širi.

Si v slovenskem prostoru edini strokovnjak na področju gregorijanskega koral?

Še nekaj glasbenikov je, ki so prav tako študirali glasbo na Papeškem inštitutu, ampak se koralu niso zavezali, šli so v druge smeri. Tam je bilo nekaj duhovnikov, tudi gospod Trošt, gospod Florjanc, gospod Škulj, gospod Smrekar. Predvsem pa je v Sloveniji strokovnjak za gregorijanski koral, v smislu muzikološkega pristopa, dr. Jurij Snój.

Ali izraža koral tvoj odnos do sveta, tvojo življenjsko držo?

Gotovo je povezan z mojo življenjsko filozofijo. Zapolnjuje težnjo po realizaciji na duhovnem področju. Hkrati pa jo smatram za tako dragoceno, da z njo ne morem biti sam, ampak jo želim posredovati. Absolutno ne na način nekega nasilja. Trudim se,

da bi študentje ob svojem študiju začutili duhovno dimenzijo, razsežnost glasbe. Tej se ne smemo odpovedati, saj je več kot polovica vse glasbe pisana na besedila duhovnega značaja. Koralna glasba absolutno živi z besedo in ta beseda ni navadna beseda, ampak je sveta, je molitev. Študij koral je nujno potreben že zaradi samega zgodovinskega dejstva, saj koral že dva tisoč let obvladuje predvsem naš evropski prostor. To je glasba prvih stoletij krščanstva, katere osnovna značilnost je enoglasje in je živela dalje tudi ob pojavu večglasne glasbe.

Je res, da je petje koral veliko močnejše izkustvo kot poslušanje?

Ja, to je zagotovo res.

Menda si tudi prizadevaš oziroma imaš neko idejo o tem, kako bi to vrsto petja ponudil ljudem. Bi bilo to v obliki seminarjev, delavnic? Ali bi bila v tem lahko nevarnost prevelike popularizacije koral?

Ne, sploh ne. Opažam, da danes mnogi ljudje iščejo in čutijo težnjo po izpolnitvi življenja tudi z nečim duhovnim. No, v tej smeri je vstop gregorijanskega koral možen. Na naših nastopih koral poskušamo vključiti poslušalce, da kot npr. v Žičah z nami hodijo v procesiji.

In kako se boš, oziroma se počutiš, ko skozi koral človeka dvigneš in približaš Bogu?

Mislím, da če imaš milost, da lahko v življenju začutiš tudi te razsežnosti, si jih dolžan tudi posredovati.

Ob koralu so orgle izvzete, jih ni. V mislih imam predvsem to, da so orgle področje, na katerem zelo aktivno deluješ. Ljudje te poznajo kot odličnega organista. Kako to dvoje gre skupaj?

Koralna glasba kot taka se izhodiščno odpoveduje uporabi instrumenta. Čeprav celo za 9. stoletje obstajajo zapisi, da so orgle spremljale to glasbo, pa izhodiščno te glasbe niso spremljali instrumenti. Orgle imajo svojo zanimivo zgodovino. Na začetku

nastopajo celo kot profan instrument, saj so bile prisotne na dvoru in celo v cirkusu. Zanimivo: sv. Cecilijo, zavetnico cerkvene glasbe, upodabljam, ko igra na orgle. V resnici pa so orgle oziroma instrumenti, ko so Cecilijo peljali na morišče, igrali na strani njenih mučiteljev. Šele kasneje so orgle dobile svoje mesto v cerkvenem prostoru. Jasno so zaznamovale predvsem našo zahodno evropsko kulturo, medtem ko je bizantinska, vzhodna smer ohranila čisti vokal. To pomeni, da njihova cerkvena glasba še danes ne uporablja instrumentov. Vendar se orgelski zvok sam po sebi odpoveduje subjektivnosti organista. Že sama paleta zvokov piščali je tista, ki obvladuje sakralni prostor, ki spregovori sama po sebi, zato ni naključje, da je prav orgelski zvok tako močno zaznamoval krščansko obredje. V smislu svojega zunanjega delovanja sem najbolj znan prav preko orgel. Ko sem se vrnil iz Rima, sem se predvsem posvečal krstnim izvedbam del slovenskih skladateljev za orgle, tako solistično kot v povezavi z radijskim orkestrom in Orkestrom Slovenske filharmonije. V mislih imam predvsem koncerte v Cankarjevem domu. Predvsem sem se specializiral za orgle kot spremljevalni instrument, kar pomeni orgle in vokal, orgle in instrument, npr. trobenta itd. Nastalo je kar nekaj posnetkov, kar nekaj plošč z vokalnimi solisti. Predvsem pa sem veliko spremljal zборе in sem stalni organist zbora Ave, zdaj smo dokončali tretjo samostojno ploščo z orglami.

Katera kombinacija je najpopolnejša? Je to z zborom ali z instrumentom?

Težko rečem. V zavesti našega slovenskega človeka so orgle najbolj prisotne v vlogi, da spremljajo zbor. Mislim pa, da sem na področju orgelske glasbe najbolj zaznamoval slovenski prostor s t. i. kolavdacijo – predstavitev novih slovenskih orgel. Našel sem jih čez petdeset. Spraševal sem se, kako na preprost način predstaviti vso paleto različnih registrov, tako da ljudje, ko prvič prisluhnejo zvoku nekih novih ali restavriranih orgel, pravzaprav lahko na podlagi ustreznih melodij, ki najbolj ustrezajo posameznim registrom, prisluhnejo vsemu, kar se v orglah skri-

va. S kolavdacijami sem se praktično sprehodil po vsem slovenskem prostoru.

Ali potem veliko sodeluješ tudi z izdelovalci orgel?

Ja, seveda, z vsemi pomembnimi slovenskimi delavnicami. Na začetku je bila to delavnica Jenko. Zanimivo je, da je bila moja prva predstavitev novih orgel na Zalem Logu davnega, ne vem, katerega leta. Postavili so čisto majhne orgle, žal pa so vrgli ven prejšnje, ki bi bile danes mnogo bolj dragocene, če bi jih obdržali. Vem, da je bila prva predstavitev orgel z gospodom Gačnikom, ki je bil župnik v Sorici in tudi glasbenik, kar je zaznamovalo glasbeno življenje v Selški dolini.

Orgle pa imaš tudi v Zabrdju, kar gotovo ni ravno nekaj najbolj vsakdanjega!?

Ja, glede tega sem zelo hvaležen in srečen. Imeti orgle doma je velik privilegij. Do takrat sem moral vaditi orgelsko glasbo po cerkvah, tudi pozimi, ko je bilo mraz. Če imaš orgle doma, ti je vedno toplo, lahko vadiš in nikogar ne motiš itd. Na začetku sem imel elektronske orgle. Jasno, da njihov zvok ni tak kot zvok pravih orgel. Potem sem si želel, da bi mogoče imel vsaj en instrument, mogoče vsaj eno piščal, vsaj nekaj, kar bi bilo naravno in ne izumetničeno, mogoče vsaj skromen orgelski zvok. Na koncu koncev se je zgodilo nekaj, česar še verjeti nisem mogel, in sicer da mi je mariborska delavnica omogočila, da sem prišel do pravih orgel, do orgel, ki se imenujejo papeške orgle.

Zakaj papeške orgle?

Poimenovanje izvira iz časa, ko je prišel papež Janez Pavel II. prvič v Slovenijo. Že ko sem študiral v Rimu, sem imel kar nekaj priložnosti, da sem se srečal z njim. Zelo pomembno je bilo prvo srečanje leta 1978, ko je bilo prvo veliko slovensko romanje v Rim. Takrat sem pri tej avdienci igral orgle, in to prav na odru, kjer je dejansko blizu mene sedel papež. Bil je strahotno navdušen nad slovensko prisotnostjo, oziroma lepim petjem Slovencev. Sloven-

Ob svojih orglah.
Foto: arhiv družine
Potočnik

ski narod se je res lepo predstavil. In takrat sem se srečal z njim, to je bilo najino prvo srečanje. Prišel me je prav osebno pozdravit, tja k orglam. Srečanj je bilo potem v Rimu še več, tako v sklopu naše šole kot tudi v sklopu slovenskega zavoda itn. Imel sem kar nekaj priložnosti, da sva se večkrat srečala, no, in v tej luči so me potem tudi prosili, da sem sodeloval, ko je prišel v Slovenijo. Igral sem na mariborskem letališču, v mariborski stolnici in potem, ko je bilo srečanje za izobražence, še istega dne. Pred samim obiskom je prišlo skoraj do neke vrste škandala. Vsi so bili namreč strašno jezni name. Torej: Rekel sem, da ne pustim, da bi se na tak trenutek igralo na nek elektronski instrument, ampak da je dogodek tako pomemben, da instrument, na katerega bom igral, mora biti pravi. V spominu sem imel "majhne luštne orgle", ki so jih imeli v Rimu, ko so na avdiencah na

Trgu sv. Petra glasbeni del vedno spremljale prave orgle s piščalmi. In tako sem rekel, da je nemogoče, da bi pri nas obisk svetega očeta spremljali z elektronikom, saj slika vendar gre v svet in ne smemo dopustiti, da bi rekli, da Slovenci pa ne zmoremo pravih orgel. Zahteval sem, da na letališču postavijo prave orgle in zaradi tega so bili name strahotno jezni, takrat so me skoraj prekleli. Ampak morali so podreti orgle, ki so jih imeli v glasbeni šoli v Mariboru, torej jih razstaviti in jih potem ponovno sestaviti. Na srečo je bilo vreme lepo, kaj bi bilo, če bi deževalo ... Na koncu koncev se je izkazalo kot zelo posrečena zadeva: videti prave orgle in slišati njihov pristni zvok. Tako se od takrat naprej ta tip orgel imenuje "papeške orgle". In ko je prišel papež drugič na kanonizacijo škofa Slomška, sploh ni bilo več vprašanja, kakšne orgle, ampak so bile tam te orgle.

Si igral tudi ob drugem obisku?

Tudi takrat, ja.

Ko ravno govoriva o papežu, bi te vprašala, kako je bilo ob nekem prav posebnem srečanju s papežem, ko sta bolj trčila skupaj, kot pa se srečala?

Torej, ena izmed papeževih potez, ki so bile dejansko zelo inovativne, je bila tudi odločitev, da bo vsako nedeljo, no, vsako nedeljo najbrž ni mogel, torej, da bo obiskal vse rimske župnije. Tako sem se z njim srečal kot organist na eni izmed župnij. Ko sem bil v Rimu, sem se deloma preživljal tudi s tem, da sem igral po raznih rimskih cerkvah, torej poznam ogromno teh cerkva. Seveda sem veliko let tudi stalno igral na eni izmed teh župnij, tudi takrat, ko je prišel na obisk v to župnijo. Papež pa se ni odločil obiskati le župnije, ampak tudi cerkvene zavode, kajti vsak narod si prizadeva imeti v Rimu svoj zavod. Tudi Slovenci imamo svojega, Slovenik. Zavodi omogočajo narodom, da imajo duhovno središče v samem Večnem mestu. In med drugim je papež napovedal tudi obisk slovenskega zavoda. V tem slovenskem zavodu sem precej let prebival in tudi kasneje, ko tam nisem več prebival, so me še

vedno vabili nazaj, da sem na nek način poskušal oblikovati njihovo petje. Moram reči, da je bilo med duhovniki, ki so tam študirali, zelo veliko izredno izredno dobrih pevcev. Med njimi sta bila tudi moja sošolca, kolega iz tistih časov, sedanji nadškof Alojzij Uran in koprski pomožni škof Jurij Bizjak, ki sta oba fantastična pevca, gospod Bizjak kot eden najboljših slovenskih basov in gospod Uran kot eden najlepših tenorjev. Imeli smo celo vrsto lepih nastopov. Enkrat smo si privoščili celo potegavščino, ko smo nastopili na predstavitvi slovanskih zavodov v Rimu. Med poslušalci so bile tudi zelo eminentne osebe, tudi kardinali. Izvedli smo skladbo, ki sem jo naslovil Pogovor med kardinali, v resnici pa smo izvedli znamenito slovensko skladbo Žabe Vinka Vodopivca. To so bili taki prijetni dogodki. Tisto, o čemer sem prej govoril in kar je postalo že kar moja legenda, pa je najboljša kritika, kar sem jih v življenju dosegel. Zgodila se je ob obisku papeža v slovenskem zavodu. Sistem takih obiskov je zelo strog, saj morajo biti vsi varnostni ukrepi izvedeni že en dan prej. Pride policija, ki vse pregleda, vsa vrata, okna. Vsak ima določeno mesto, kjer lahko stoji, in koliko in kje se sme gibati. Bil sem odgovoren za petje in sem se moral še v zadnjem hipu do-

S papežem
Janezom Pavlom II.
Foto: arhiv družine
Potočnik

govarjati o poteku. Tako se je potem zgodilo, da sem se še pogovarjal v zakristiji, kamor bi moral papež priti, ko so se oglasile sirene, ki so naznanile njegov prihod. In vedel sem, da se moram iz tega prostora čim prej odstraniti, in tako sem tekel med začudeno množico, ko so bili že vsi na svojih mestih v špalirju. In tekel sem – sredi med njimi, ko se je na nekem vogalu pred mano pojavila bela oseba in sem se do besedno skoraj fizično zaletel v papeža. In potem je monsignor Jezernik, ki ga je spremljal, prebledel ter začel nekaj jecljati in je rekel: "Oprostite, Vaša svetost, veste, to je pa naš umetnik, veste, on pa vedno nekaj po svoje počne." In na tisto, kar je potem papež rekel, sem tako ponosen! Rekel je: "Hvala Bogu, da je še kakšen svoboden človek na tem svetu!" Sam sem bil večkrat tudi pri njegovi privatni maši. Papež je zelo povezan s Slovenci. Poznal je Triglav, in ko smo mu peli Oj, Triglav moj dom!, me je med celo pesmijo držal za roko. Teh srečanj je bilo kar nekaj.

Ves čas tvojega študija in bivanja v Rimu pa nisi prekinil svojega prijateljevanja z Janezom Lotričem in Francetom Čufarjem. Bi rekel, da je to neka stalnica v vašem življenju?

To je zaznamovala mladost. Skupaj smo prehodili celo vrsto poti, saj smo bili dejansko veliko skupaj. Bil sem leto, dve starejši. In na začetku teh naših poti sem glasbo že študiral, medtem ko sta se onadva

šele odločala. Ampak bilo je strahotno pomembno, ko smo se določene stvari dejansko skupaj naučili. Mi smo se pravzaprav skupaj naučili večglasnega petja. Spomnim se, da smo prvič večglasno pesem zapeli v Suši. Vedno nas je spremljala cela vrsta avantur, takih zdravih avantur v smislu vsega tega petja. Ko sem študiral v Rimu, je bilo težje. Ampak v času počitnic smo se dobivali. No, Janez je v tem času naredil to strahotno pot, en tak strahoten razvoj. In ko sem se vrnil domov in je postal znan, izoblikovan tenorist, sva se lahko srečala v vlogi, jaz kot pianist in on kot tenorist. In potem sva začela to najino pot v tej smeri.

Načrtujeta kakšen nastop za naprej?

Ne ravno. Janez je tako zelo zaposlen s temi ponudbami, da težko najde čas za najine recitale, ki jih imava kljub vsemu vsako leto nekaj. Vesel sem, da je tako pozoren do mene, do najinega prijateljstva, da me vedno izbere za pianista, čeprav ima druge ponudbe. Tudi po svetu, ne le v Sloveniji.

Ali gre v primeru spremljave za neko tvojo značajsko potezo, tvojo značilnost, nek poseben dar, kot bi znal poslušati oziroma spremljati s srcem?

Ja, mogoče mi je to bližje, ker konkretno vem, da bi sicer lahko nastopil kot samostojen organist ali pia-

Tone, France in Janez na Kredarici, kamor so "izginili za nekaj dni".
Foto: arhiv družine Potočnik

nist, a so mi veliko bolj dragocene te povezave, to je dragocenejši trenutek, ko se na nek način moraš odpovedovati sebi v dobro drugega, da se z njim povežeš, da ni tisti strašni ego v prvem planu, da nisi sam samozadosten, ampak da se z nekom povežeš. In tu je potrebna velika želja, da nekoga čutiš, in meni je to nekaj najlepšega, konec koncev je povezava človeka z drugim tudi ena izmed izhodiščnih dimenzij človeka. In če se lahko povežeš tudi z muziciranjem, ustvarjanjem v glasbi, je to nekaj zelo lepega. To me nekako spremlja, to željo imam.

Ali zadostuje tvoja vživetev v zbor, v pevca ali mora biti obojestranska?

Nujno mora biti obojestranska. Ravno to pri naju z Janezom pride tolikokrat v poštev, saj enostavno veva, da čeprav stvari izhodiščno, okvirno pripravi, se lahko v trenutku koncerta zgodi, da Janez začuti, da bo nekaj popolnoma drugače zapel, ampak jaz točno čutim, kaj bo naredil. To so pa že te dolgoterne izkušnje, povezanost skozi mladost itn., to se mi zdi zelo pomembno.

Kako pa je z vajino skupno ljubeznijo do ptic pevk, do narave?

Nekaj časa sva se, ne da bi vedela drug za drugega, s tem oba ukvarjala. Mene je to vedno nekako vzne-

mirjalo, saj se na nek način sklada z mojo težnjo po iskanju nečesa, kar je malo drugače. Petje ptic sega že v neke druge sfere in je zaznamovalo tudi pot mnogih skladateljev. Imam celo zbirko znamenitih skladb, v katerih nastopajo ptice. Obstaja tudi cela vrsta študij, posnetkov, plošč z vsem tem petjem. Kljub temu mojemu zanimanju za to področje pa zelo počasi napredujem. Nekako je zelo težko razpoznati določno pevko. Sva pa z Janezom na Pagu lani vstajala ob štirih zjutraj in hodila poslušat ptice, jih snemala in fotografirala. To je področje, ki bi mu lahko posvetil celo življenje.

Te poslušanje petja ptic sprošča?

Petje ptic je mnogokrat k sreči edina zvočna kulisa, prisotnost v mojih trenutkih bivanja v Zabrdu ali pa na sprehodih po Jelovici, ko dejansko ne slišim nič drugega kot petje ptic. To pa je že privilegij, ki si ga danes težko privoščiš.

Začenjaš običajno svoja pohajkovanja v Zabrdi?

To je pot, ki počasi postaja tudi pot neke moje prisotnosti, ker je pot, po kateri poskušam hoditi tudi z neko kvaliteto bivanja, pač z nekimi razsežnostmi, ki jih iščem. Je pot, ki je zaznamovana z neštetiimi memorizacijami, to pomeni pot, po kateri se posku-

Koncert na dvorišču Bonceljnove hiše leta 2000, ob 38. Čipkarskih dnevih v Železnikih. Foto: arhiv Anton Sedej

Zabrdo.
Foto: Anton Sedej

šam učiti na pamet določene melodije, predvsem koralne. In je pač pot, ki me pelje iz Zabrda na mojo planino, na Zgornji Jirn. Ta pot počasi postaja drugačna, postaja na nek način nasičena z določeno energijo, ki pa je povezana z neko mojo osebno potjo, ki sem jo izoblikoval v prvih letih mojega bivanja v Rimu. Takrat sem doživel samoto, saj sem bil oropan svojih najbližjih, ki sem jih imel rad. Srečal sem vso kontrastnost velikega mesta brez občutka za posameznika. Nastala je potreba po smeri, ki bi ti omogočala, da najdeš drugačen odnos do vsega. Ne moreš spreminjati sveta, spreminjaš lahko odnos do njega. Že kot študent sem se na koncu srednje šole v Ljubljani srečal z zanimivo literaturo, kjer so bili na popolnoma drugačen način razloženi principi stvarstva, v smislu povezave z glasbo. To me je takrat strahotno pritegnilo. In tam sem tudi razbral, da obstajajo določene šole, ki bazirajo na teh osnovah,

itn. Tako sem se v Rimu srečal s šolo, ki se imenuje Inštitut za harmonični razvoj človeka. Potem sem izvedel, da odločilno vlogo v tej šoli igra glasba in to predvsem ruska glasba. Vzhod pa je meni vedno predstavljal izziv in kvaliteto. Skladatelj, ki ga obožujem in ga tudi na akademiji poskušam predstaviti študentom in ga sam največkrat izvajam, je ruski skladatelj Skrjabin, ki je bil tudi vizionar in mistik. Z njim sem se srečal že na srednji šoli in me je strahotno pritegnil. Interpretacija njegove Devete sonate je bila odločilna pri moji diplomi v Zagrebu in pri sprejemnem izpitu na Akademiji sv. Cecilije. Kasneje sem izvedel, da je bil Skrjabin povezan tudi z ljudmi, ki so oblikovali pot, o kateri govorim. Na tej poti pa zelo pomembno vlogo igrajo tudi plesi, to so t. i. sveti plesi, od katerih mnogi bazirajo na teh vzhodnih tradicijah, mnogi na derviških, nekateri tudi na bolj oddaljenih, indijskih, tibetanskih.

In ta zvrst je mene strahotno zanimala. In sam sem se začel ukvarjati s temi plesi in sem se moral kar nekaj časa ukvarjati z njimi, preden sem lahko začel tudi sam izvajati to glasbo. In postal sem eden izmed redkih pianistov, praktično na svetu, ki izvajam to glasbo. In v zadnjem času se odpirajo neke poti, npr. tudi moja zadnja v London je bila v tej smeri.

Je to sedaj tvoj študij?

Ne, samo to. Ta glasba, prenesena v naš zahodni prostor, se izvaja v glavnem s klavirjem. Sedaj sanjam o projektu, da bi posnel to glasbo z orglami.

Ali drugega instrumenta ni? Je samo klavir?

Ne, izhodiščno so še drugi instrumenti. V začetku je bila ta glasba skicirana celo za nekakšen harmonij. Potem jo je ruski skladatelj Hartmann, ki je bil Skrjabinov prijatelj, aranžiral za klavir, saj nudi največ možnosti za ritmične in take impulze, ki jih zahteva ta glasba.

Kaj je v tej glasbi posebnega?

Na nek način je nekaj podobnega, kot je koralna glasba. Pristop do nje je popolnoma drugačen, ker

zahteva neko duhovno kvaliteto izvajalca, podobno, kot to zahteva petje koral, ki ni zgolj glasbena dimenzija.

Kaj pa nam kažejo zvezde? Kot pravi tvoj prijatelj France Čufar, si se včasih navduševal nad zvezdami in si pisal horoskope. Kako je s tem?

Ja, mene so strašno zanimale vse te "parazadeve" in ene izmed prvih so bile zvezde. Ampak ne samo zvezde kot zvezde, ampak zvezde v smislu povezave s človekom. Zelo zgodaj mi je med vsemi temi iskanji preko literature prišlo v roke zelo zanimivo delo znamenitega astronoma Keplerja. V njem je govoril tudi o glasbenih aspektih, ko je poskušal vsa ta razmerja med planeti spremeniti tudi v glasbene intervale, to pa je bilo spet nekaj takega, kar me je pritegnilo. Teh iskanj je bilo kar veliko ... Recimo čakre na hrbtenici s točno določenimi melodijami, s točno določenimi toni, vse take zadeve in različne stvari preizkušam. Ne vem, če bom uspel. Smeri je namreč ogromno, kot tudi materiala, in vse to kliče po sintezi, če bo mogoča. Tega še ne vem. Tudi ne vem, komu bi to lahko služilo.

Tonetova planina, Zgornji Jirn. Foto: arhiv družine Potočnik

Ali imaš namen svoja iskanja in dognanja tudi objaviti? Nekje sem prebrala, da bi некоč rad objavil razmišljanja svojih študentov ob gregorijanskem koralu. Kaj pa tvoja osebna iskanja?

Mogoče začne človek na stara leta pisati spomine. Še vedno se odpira cela vrsta stvari, moja predavanja niso nikoli stereotipna, nimam nobenih vnaprej pripravljenih programov, ker jih oblikujem glede na potrebe študentov in vsako leto je nekaj drugega. Osnova pa ostaja.

Ali bo Zabrdo postalo nekakšen ustvarjalni center?

Zabrdo lahko postane nekaj krasnega v tej smeri, nek center, vendar to zahteva pozornost in pripravljenost vseh, ne samo mene, pač pa vseh, ki tam bivajo.

Zabrdo ti služi tudi kot nekakšen študijski kotiček?

Zabrdo ima sedaj dve kontrastni razsežnosti. Ena je čista moja, mistična, samotarska, s to je združena še možnost študija, da sem tam in me nihče ne moti. Druga je pa potem ta odprtost Zabrda v smislu, da ljudje pridejo tja in da se tam nekaj zgodi.

Imaš te tvoje dogodke načrtovane ali se zgodijo povsem spontano?

Ne, se le zgodijo. Pomembno je, da smo malo iz okvirov ven. Da, ko se stvari zgodijo, se zgodijo. Nikoli

ne vem, kako bo, ko pa se zgodi, pa v tistem trenutku nekaj ustvarimo.

Kako pa je s fotografijo? Ali gre za trenutni navdih?

Zelo dolgo sem živel brez vseh pripomočkov, potem pa sem razmišljal, da je škoda, da se kakšna stvar vseeno ne zaobjame, zaustavi. Ko neko stvar fotografiraš, jo iztrgaš, jo ustaviš, ti je omogočeno, da se k njej vračaš, jo podoživljaš. Na teh potovanjih je bila cela vrsta takšnih trenutkov, ki jih potem nosiš s seboj, nihče drug pa jih ne more videti. Zdelo se mi je škoda, da nekateri trenutki ne bi bili zaustavljeni. Vsekakor je možnost ustvarjanja, saj gre za tvojo odločitev, kaj boš zaobjel, kakšen okvir boš naredil, kaj boš izsekal.

Kako danes teče tvoje življenje, ko v sebi združuješ poslanstvo glasbenega pedagoga, raziskovalca glasbe, odličnega interpreta ter nasploh velikega ljubitelja glasbe z uradnim nazivom docent na Akademiji za glasbo, kjer poučuješ klavir, partiturno igro in gregorijanski koral, in si razpet med Zabrdo, Ljubljano, Bukovico in ostali svet?

Dnevi mojega življenja so zapolnjeni z vsem tem, hkrati pa se trudim ohranjati tišino vsaj v svojem srcu in živeti to tišino kot vzporedno razsežnost ob vseh mojih aktivnostih.

Bukovica. Foto: Tine Benedičič

Češnjica. Foto: Tine Benedičič